

شرح المنظومة

للشيخ الأديب

قصيد النطق
المعنى به والمثال في الفطنة، وتشرحها

تأليف

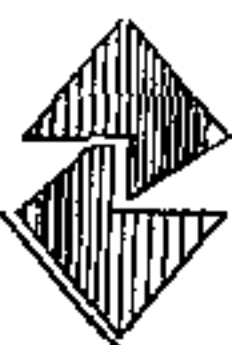
الحكيم الأديب والفيلسوف الكبير
الحاج ملا محمد بن السبزواري رحمه

مخبره وعلو عليه

الأستاذ السالمة

آية الله حسن حسن زادة الأمل

شرح الموطأ
لشيخ الإسلام
إمام الحرمين

شرح المنطق

للجزء الأول

قسم المنطق
المسمى بالمشايخ المنطقيين، وشرحها

تأليف
الحكيم الإلهي والفيلسوف الكبير
الحاج ملاهادي الشبزواري رحمه الله

صفحة وعلق عليه
الأستاذ العلامة
آية الله حسن حسن زادة الأملی

نشرآب

خیابان آزادی - مقابل وزارت کار و امور اجتماعی - کوی کیامنش - پلاک ۱۶ طبقه سوم

صندوق پستی ۱۹۷/۱۳۴۴۵ - تلفن ۹۵۵۰۱۲

المثلثي المنتظمة (شرح المنظومة ج ۱)	نام کتاب:
حاج ملاهادی سبزواری	نویسنده:
استاد آية الله حسن حسن زاده آملی	تصحیح و حواشی از:
مسعود طاهي	تحقیق:
حمید بلوری متمدن	امیر فن:
نشرآب	ناشر:
مؤسسه حروفچینی نمونه ایران	حروفچینی:
چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی	چاپخانه:
اول	نوبت چاپ:
تایپان ۱۳۶۹	تاریخ انتشار:
۳۰۰	تیراژ:

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرس المطالب

١١	مقدمة الناشر
١٣	ديباجة باللغة الفارسية
٢٣	خطبة الكتاب وشرحها
٥٥	المقدمة
٧٦	غوص في تقسيم العلم، إلى التصور والتصديق
٨٧	غوص في تقسيم مبادء لاستخراج كئالي مواد
٩٣	سباحة في بعض مباحث الألفاظ
١٠٣	الدلالات
١٠٨	المفرد والمركب
١٢١	غوص في الكلبي والجزئي
١٢٥	غوص في المتواطىء والمشكك

- ١٢٩ غوص في النسب الأربع
- ١٣٠ غوص في ذكر أقسام أخرى للكلي
- ١٥٥ غوص في ايساغوجي
- ١٥٦ النوع
- ١٦٣ تقسيم للنوع إلى الحقيقي والإضافي
- ١٦٤ ترتيب الكليات
- ١٧٠ الفصل والعرض الخاص والعام
- ١٧٧ غوص في الفرق بين الذاتي والمرضي
- ١٨٧ غوص في الممرقات
- ١٩٠ غوص في المطالب
- ٢٠٣ غوص في اقسام ماهو في ٥
- ٢٠٨ غوص في مشاركة الحقائق
- ٢٢٠ تقسيم للحد بنحو آخر
- ٢٢٥ ايضاً لا يكتسب الحد بالحد ولا بالقسمة ولا بالاستقراء بل بالتركيب يقتض
- ٢٣٩ غوص في القضايا
- ٢٤٣ في اقسام الحملية بحسب الموضوع
- ٢٤٥ غوص في لمية عدم اعتبار الشخصية في العلوم
- ٢٤٨ في بعض احكام الموضوع
- ٢٤٩ اقسام الحملية بحسب المحمول

٢٥٩	الموجّهات
٢٦٠	غوص في بعض أقسام الموجّهات المهمّة
٢٦٢	غوص في باقي المركّبات
٢٦٣	غوص في ارجاع الشيخ المتألّه، شهاب الدين السهروردي، على الموجّهات إلى القضية البتانة
٢٦٥	غوص في التناقض
٢٧٠	في نقائض الموجّهات
٢٧١	نقل قول بعض القدماء
٢٧٣	غوص في العكس المستوي
٢٧٦	عكس الموجّهات الموجّبات م
٢٨٠	في عكس النقيض
٢٨٥	غوص في القياس
٢٩٧	تقسيم للقياس
٣٠٨	غوص في القياس الإقتراني الشرطي
٣٠٨	القياس الاستثنائي
٣١٠	قياس الخلف
٣١٢	غوص في الاستقراء والتمثيل
٣٢١	غوص في الصناعات الخمس
٣٢٣	البرهان
٣٢٣	غوص في الضروريّات
٣٢٨	في البرهان اللَّمّي والإلّمي

٣٣٨	غوص في مقدمات صناعات أخرى غير البرهان
٣٣٩	المقبولات
٣٤٠	المسلّمات
٣٤٠	الوهميات والمشبّهات
٣٤٢	المشبّهات
٣٤٢	المختيلات
٣٤٢	الجدل
٣٤٣	الخطابه
٣٤٣	الشعر
٣٤٤	القياس المغالطي
٣٤٦	انواع المغالطة
٣٥٩	خاتمة الكتاب
٣٨١	الفهارس العامة
٣٨٣	فهرس الآيات
٣٨٧	فهرس الروايات
٣٩٠	فهرس الأعلام
٤٠٠	فهرس المصادر والمآخذ
٤٠٩	فهرس الموضوعي

بسمه تعالی

«اسلام ناب محمدی»، که امام خمینی - رضوان الله تعالی علیه - همه توده های مسلمان و محروم و همه آنان که عشق به اسلام، در سینه هاشان موج می زند، را بدان فراخواندند، چونان جبل المتین محکمی گشت تا حلقه های تفرقه امت اسلام را به زنجیر قدرت مند اتحاد و برادری پیوند دهد.

بی تردید، شناخت هرچه بیشتر «اسلام ناب محمدی»، نه تنها بر قدرت و صلابت آن خواهد افزود، که صف موحدان را نیز یکپارچه تر خواهد کرد.

«نشرناب» که با الهام از کلام قدسی و همواره جاودان رهبر فقید و عظیم الشأن انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی - قدس الله نفسه الزکیة - (در سال ۱۳۶۸) تولد یافت، این نام مبارک را برای خود برگزید، بدان امید که با احساس چنان مسئولیتی، هوراه یا تلاش، از خداوند متان، استعانت آن جوید که با گامهای هرچند کوچک خود - در تمامی زمینه های فرهنگی، اجتماعی، آموزشی، علمی و... - پرینده این راه باشد. در این پویش مقدس، «نشرناب» دست تمامی اندیشمندان، متفکران و نویسندگانی را که رهرو این راهند، به گرمی می فشارد و آمادگی خود را جهت مساعدت در نشر آثارشان، اعلام می دارد.

اندیشه آن داریم که هر تلاشی در این راه، و در هر زمینه فکری که صورت پذیرد، مرضی حق است و صدق «ن والقلم وما یسطرون».

نشرناب

بجای مقدمه:

احیای متون و منابع اصیل فرهنگ اسلامی، به سبک علمی نوین، از جمله وظایف حوزه‌های علمیه است. این وظیفه، بویژه در رابطه با کتب درسی رایج حوزه‌ها — که از اهمیت و ضرورت بیشتری نیز برخوردار است — تلاشی افزون و همتی فزون‌تر می‌طلبد.

انجام این مهم، از آنجا که نیاز به امکانات مالی و علمی گسترده دارد — و طبیعتاً خارج از توان افراد و مؤسسات خصوصی است — باید از جمله وظایف مدیریت حوزه‌های علمیه شمرده شود. لیکن متأسفانه با گذشت بیش از یک دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، هنوز هیچگونه اقدام اساسی در این زمینه، که قابل ارائه به مجامع علمی و فرهنگی باشد، صورت نپذیرفته است؛ و این در حالی است که برخی با سوءاستفاده از نیاز روزافزون طلاب و دانشجویان، با انگیزه سودجویی و با کیفیت بسیار نامطلوب، دست به کار شده‌اند؛ و البته نبود مراکز قانونی، بعنوان ارشاد و یا جلوگیری، خود مزید علت گشته است. بر این اساس و با توجه به نکات یاد شده، «نشر ناب»، کتاب

ارزشمند «شرح منظومه» حاج ملاهادی سبزواری^۱ — رحمة الله علیه — را که از کتب درسی منطقی — فلسفی متداول حوزه‌ها در دوران معاصر — و اخیراً در دانشگاه‌ها — می‌باشد، جهت تحقیق و احیاء برگزید.^۲

اگرچه، حضور علوم عقلی، در حوزه‌های علمی، روز به روز کم‌رنگتر می‌گردد — که این خود آفت بسیار خطرناکی برای حیات علمی حوزه‌های علمی به‌شمار می‌رود — ولی امیدواریم که با توجه به وصایای حضرت امام — قدس سره الشریف — به حوزه‌ها، بار دیگر، این علوم، جایگاه اصلی و

۱. برای اطلاع بیشتر، پیرامون زندگی، مراتب علمی و اساتید و شاگردان مرحوم حاج ملاهادی سبزواری، رجوع شود به مقدمه کتاب: بنیاد حکمت سبزواری، تألیف پرفسور ایترسو، ترجمه دکتر سیدجلال‌الدین مجتبی، چاپ دانشگاه مک‌گیل کانادا، شعبه تهران، سال ۱۳۶۰. همچنین مقدمه شرح حکمت منظومه، بخش جواهر و اعراض، چاپ همین مؤسسه.

همچنین، مقدمه جامع فیلسوف عظیم‌الشان، جناب استاد سیدجلال‌الدین آشتیانی بر کتاب: «مجموعه رسائل فارسی حاج ملاهادی سبزواری»، چاپ انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، سال ۱۳۶۰، نیز «ریحانة الأدب» ج ۲ ص ۱۲۲، چاپ کتابفروشی خیام؛ «أعیان الشیعة» ج ۱ ص ۲۳۴ چاپ بیروت، دارالتعارف؛ تاریخ حکماء و عرفاء متأخرین صدرالتأملین، تألیف منوچهر صدوق ص ۱۰۹، چاپ انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، سال ۱۳۵۹ در این زمینه بسیار مفید خواهد بود.

۲. لازم به یادآوری است که بخشهایی از حکمت منظومه، قبلاً توسط استاد دکتر مهدی عقیق، احیاء شده است که شایسته قدردانی و ارجگذاری می‌باشد. با وجود همه دقت و تلاشی که ایشان متحمل شده‌اند، لیکن به دلایل کار ایشان ناقص است. از جمله اینکه اولاً: تنها بخشی از حکمت را به چاپ رسانیده‌اند، ثانیاً، بدون تحقیق و منبع‌یابی است؛ ثالثاً، اغلاط چاپی و غیرچاپی فراوان در کتاب به چشم می‌خورد و حتی در پاره‌ای موارد، چندین سطر از متن و یا حواشی افتاده است.

همچنین از نظر حروفچینی و امور فنی، نیز از ظاهری نه چندان دل‌پسند برخوردار است.

پرافتخار گذشته خود را باز یافته و همچنان سیرابگیر جانهای تشنه حکمت باشند.

آشنایی با شیوه کار و تحقیق و مراحل گوناگون احیاء یک اثر، اهمیت بسیاری در اعتماد و استفاده علمی از متون و منابع دارد. بدین جهت لازم است که فشرده ای از چگونگی کار و مراحل آن را با اطلاع برسانم:

نخست، تمام کتاب شرح منظومه که از دو بخش — یعنی بخش منطق معروف به «الثنائي منتظمة» و بخش حکمت معروف به «غررالفرائد» — تشکیل یافته است، استنساخ گردید و سپس با نسخه های چاپی خطی، تطبیق و مقابله گردید و پس از ویرایش، به محضر شریف حضرت استاد علامه، آیه الله، آقای حسن حسن زاده آملی — دامت توفیقاته — تقدیم شد، که ایشان هم متن نهاده و تصحیح و ویرایش مجددی و معنوی آن را ثقل فرمودند. همچنین با برخی نسخه های خطی دیگر، اعم از چاپ ناصری و مظفری و غیره که نزد ایشان موجود بوده مقابله و تصحیح نمودند. در پایان از آنجا که مرحوم سبزواری، خود بر بخش منطق — «الثنائي منتظمة» — حواشی نداشتند، حضرت استاد حواشی بسیار محققانه و جامعی را که حاصل سالها تدریس و تحقیق ایشان می باشد ضمیمه متن نمودند.

البته زبان و قلم حقیر قاصر است از اینکه بتواند درباره مقام علمی ایشان چیزی بگوید و یا بنویسد، لیکن بعنوان یک طلبه کوچک، باید تأکید کنم ایشان از اساتید نادرالوجودی هستند که جامع جمیع علوم، اعم از فقه، اصول، فلسفه، عرفان، ادب، ریاضی، طب، نجوم و هیئت، در عصر حاضر می باشند. گرچه آن گونه که بایسته است چهره علمی و آثار معظم له، شناخته نشده است^۱. شاید این امر به واسطه شدت روح و پرهیزگاری، در ایشان

۱. جهت آشنائی بیشتر با چهره علمی استاد، رجوع شود به مصاحبه ایشان با مجله «حوزه».

باشد لیکن باید گفت که:

«قدر زر، زرگر شناسد قدر گوهر، گوهری»

حواشی ارزشمند ایشان، برای همه طلاب و دانشجویان و بویژه مدرسان علوم عقلی، مفید و راهگشاست. معرفی منابع، حل مشکلات علمی متن به نحو بدیع و ارجاعات سودمند، که همگی از ویژگیهای ممتاز حواشی ایشان است، ارزش متن را چنان افزوده است که یقیناً بر اهل فن پوشیده نخواهد ماند.

بهرحال پس از تصحیح، مقابله و آماده شدن تعلیقات ایشان، کار حروفچینی آغاز گردید. پس از حروفچینی چندین بار توسط اینجانب و دوست گرامی، آقای حمید بلوری - که نظارت و انجام امور فنی این مجموعه را نیز برعهده داشتند - نمونه خوانی و تصحیح مطبعی گردید.

استخراج منابع و مصادر متن و تهیه فهرستهای فنی لازم نیز به عهده حقیر بوده است که ناگزیرم نکاتی را در این رابطه تذکر دهم:

حضرت استاد - دام ظلّه العالی - ضمن حواشی خود، منبع برخی اقوال را تحقیق فرموده‌اند، بقیه موارد را نیز با توجه به بضاعت علمی حقیر، بصورت پاورقی (با علامت ستاره*) پس از حواشی ایشان، آورده‌ایم. در منبع‌یابی اقوال، حتی الامکان سعی شد که به منبع اصلی و دست اول ارجاع داده شود، مگر در پاره‌ای موارد که علی‌رغم تلاش بسیار توفیق حاصل نگردید. در برخی موارد نیز، ضمن تحقیق پیرامون مصادر متن، این اندیشه قوت گرفت که احتمالاً، خود مصنف، دسترسی به منبع اصلی، نداشته است، و لذا خود نیز از دیگران نقل قول می‌کند. بعنوان نمونه، ایشان، مطلبی را از تعلیقات شیخ الرئیس نقل می‌کند که عین همان عبارات، در تعلیقات چاپ مصر، یافت نگردید؛ در حالی که همان عبارات، با همان تعبیر و بدون کم و کاست، در اسفار صدر المتألهین موجود است و لذا در چنین مواردی به خود

اسفار ارجاع داده شد.

البته احتمال دیگری نیز وجود دارد و آن اینکه نسخه‌هایی که نزد مرحوم سبزواری بوده، با نسخه‌های ما متفاوت بوده باشد. که احتمال بسیار ضعیفی است.

در نظر بود که مقدمه نسبتاً گسترده‌ای، پیرامون تاریخ تحول علم منطق و جایگاه ویژه «منطق منظومه»، در این تطور تاریخی، نگاشته شود و ضمن آن، درباره زندقه، اساتید، شاگردان، و ویژگی‌های روش مصنف و مبانی ایشان، همچنین نقاط قوت و ضعف و اختلاف آراء ایشان با دیگر محققان و نیز شروح و حواشی معتبری که تاکنون نگاشته شده، سخن به میان آید، که علی‌رغم سعی فراوان، تاکنون آماده نگردید. امید که در فرصتی دیگر، و چابهای بعد، موفق به چنین کاری گردیم.

جلد دوم این مجموعه، یعنی بخش حکمت منظومه نیز همراه با حواشی مرحوم سبزواری، به همین روش، در دست تصحیح و تحقیق می‌باشد که بزودی تقدیم دانش‌پژوهان خواهد گردید.

انتقادات سازنده، راهنمایی و ارشادات محققان ارجمند و اندیشمندان بزرگوار را، که یقیناً مایه رفع کاستیها خواهد گردید، صمیمانه پذیرائیم.

قم - اردیبهشت ۱۳۶۹

مسعود طالی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لمن رفع السماء ووضع الميزان وأعطانا القسط المستقيم القرآن الفرقان
والصلوة والسلام على أعدى الموازين وآله خير الناطقين وعلى جميع عيب وحيد
عباد الرحمن الموازين القسط ومناهج البرهان.
وبعد فيقول العبد الآمِلُ رَبَّهُ الغَنِيُّ المَغْنِي، الحسن بن عبد الله الطبري الآمِلِي (المدعو
بحسن زاده آملِي): هذه امتحانات إيقانية في العلم الخطير الذي هو برهان كل علم،
تجدها خطاب فصل على شرح اللاكي المنتظمة للحكيم الأجدد الأوحى الواصل إلى رحمة
الباري المتأله السبزواري، توضح رموزه وتفتح كنوزه وتبين مراده وتتم مقاده،
أشرفها القلم من إفاضات رب ن والقلم وما يسطرون قدى دورات تدريسه ذلك
الكتاب المستطاب لطلاب العلوم. والمرجو من الله سبحانه أن ينتفع بها طالبو الإيقان،
و يحضروا الحقائق بالميزان. وسميتها (نثر الدَّراوي على نظم الثَّلَاثِي)، والحمد لله على
ما هدانا، وله الشكر على ما أولانا.

خطبہ الکتب